

рецькій вежі» (збудованій французьким інженером) було улаштовано W.C. Інші вежі перероблені, замуrowані двері, вікна і натомість зроблені нові.

Нарешті в 1876 році було зроблено варварське діло по розпорядженню подільського губернатора з участю і міського самоврядування – незабутня і вже непоправна руйнація замку – деякі брами, арки і стіни були цілком знищені, знесені, деякі попсовані і це все для того, аби зробити кращу і зручнішу шосе і в'їзд до міста.

Тепер картина руїни в самому жахливому вигляді. Будинки в середині замку після постою військових забруднені страшно. По середині двору замку гній і W.C., в деяких вежах рідкої архітектури і надзвичайної краси були улаштовані стайні. В земляних укріпленнях (т. зв. «нової фортеці») також були стайні. Найкраще уявлення про той малюнок, який відкривається перед очима глядача, дає план фортеці з відповідними поясненнями, який додається тут.

Зараз у фортеці немає нікого. Але є відомости, що в ній знову мають улаштувати не то в'язниці, не то якісь казарми. Рада Т-во «Просвіта» звертається до Міністерства з гарячим проханням, аби держава Українська звернула увагу на це діло і найперше не дозволила аби в замку знову була зроблена в'язниця або щось подібне.

Кам'янецький замок повинен стати національною цінністю. Нехай той замок, перед яким українська нація пролила стільки крові, перед яким був сам гетьман Богдан Хмельницький, стане музеєм. Правда, для того, щоби піддержати фортецю і в старому вигляді, і зробити всередині музей, треба дуже великих коштів, але обов'язок наш – національний обов'язок – зберегти замок від дальшої руїни. Якщо не буде змоги зараз же зробити там музей, то нехай там будуть архіви, але тільки не в'язниця.

Рада Т-ва «Просвіта» звертається з закликом до Подільської губерніяльної народної управи, повітової народної управи, міської думи аби і вони долучили свій голос до цього діла.

Також звернуло увагу на Кам'янецький замок Подільське церковне історико-археологічне Т-во і Подільське Т-во охорони пам'яток старовини й мистецтва. Рада Т-ва «Просвіта» поки що не придбає кому саме повинна бути доручена справа керування всього величезного діла збереження замку, але гадає, що міністерство мистецтва повинно доручити це діло місцевим організаціям компетентним в питаннях археології і мистецтва і яким дорога і близька буде ця справа.

Кам'янецький український державний університет, мабуть, також піднімий свій авторитетний голос в оборону ідеї перетворення замку-в'язниці в замок-музей.

Поки що Рада Т-ва, не входячи в деталі цієї справи, прохає Відділ охорони пам'яток старовини і мистецтва вжити заходів аби не було ганебного діла – уміщення в замку в'язниці.

При цьому додається: 1. План фортеці, зроблений В. Січинським і 2. картки з сучасними фотографіями замка-фортеці (11 примірн.)

За голову Т-ва П. Бутовський

ЦДАВО, ф. 2457, оп.1, спр. 42, арк. 1-4.

Андрій Климчук

журналіст ТО «Мистецькі грані»

НИЖНІВСЬКА ТВЕРДИНЯ НАД ДНІСТРОМ

Стаття присвячена історії фортифікаційних укріплень в містечку Нижнєві на Прикарпатті.

Ключові слова: Нижнів, фортифікація, оборонні укріплення.

Захист міських населених пунктах за мурами фортифікаційних укріплень впродовж багатьох віків був справою необхідною. Актуальним питанням захисту від ворогів було і на Прикарпатті, зокрема на березі Дністра. В межах сучасної Івано-Франківської області оборонні укріплення різного типу в різні час існували на Подністров'ї в таких населених пунктах: Крилос, Шевченкове, Залуква та Галич (в XII – XIII ст. Галич був великим містом, і як більшість тогочасних міст, складався з ядра (великого городища в Крилосі) та численних присілків, околиць, приміських замків, садиб та монастирів. Весь цей комплекс разом звався «Галич», так само як Печерський чи Кирилівський монастирі вважалися «Києвом городом», хоч і віддалені від ядра міста на кілька кілометрів. Якби старий Галич розрісся на велике місто, він покрив би всі старі присілки; а як цього не сталося, то окремі частини старого міста зараз вважаються окремими населеними пунктами), Тус-тань (давнє городище), Єзупіль (давнє городище та замок 1648 р.), Маріямпіль (городище та замок в 1891 р.), Буківна (городище), Коропець (городище, наразі – Тернопільська обл.), Нижнів (городище, замок, укріплені

монастирі), Ісаків (городище). Підвербці (городище), Раковець (замок), Корнів (городище), Копачинці (городище), Чернелиця (бастіонний замок), Колінки (городище), Михальче (городище), Червоногороди (в XIV ст. було повітовим центром Галицької землі і, очевидно, мало якісь оборонні споруди, наразі село в Тернопільській області), Поточище (городище) та Городниця (городище) [3].

Велике значення в історії цих теренів мало і містечко Нижнів над Дністром, адже річкою проходив шлях з Поділля на Прикарпаття. Статус містечка воно мало в роках 1508-1531 [2; С. 579]. Однак, на відміну від інших міських населених пунктів, його середмістя не мало фортифікаційних укріплень [4; С. 3].

Але, якщо саме містечко не мало фортифікаційних мурів, то укріпленим був шляхетський замок. По наш час на східному схилі нижнівської гори Холм збереглися залишки його земляних укріплень. За оповідями місцевих людей, які передавалися впродовж багатьох століть спорудження укріплень тривало кілька років. Довгий час місцеві газди рубали вікові дерева, корували їх та возили битим шляхом на малодоступну гору. Ще довше вони укладали та укріплювали дерево, робили оборонний рів та перекидний міст [1; С. 4]. Польський історик О. Чоловський в одній зі своїх праць припускав, що звели замок у 1491 році [5; S.9]. За його побудову Нижнів отримав статус містечка [1; с. 4].

У 1531 р. молдавани вдерлися у місто, спалили його і дуже зруйнували замок. За словами О. Чоловського, після того руйнівного нападу замок виглядав дуже занедбаним [5; S. 9]. З цим Нижнів втратив статус містечка [4; с. 3].

У 1594 р. на Нижнів напали кримські татари. Після грабежів у селі вони почали штурмувати замок. Один з очевидців у своїх спогадах, що зберігалися в Нижнівському монастирі паулінів, про цю подію писав: «Недільного ранку 3 липня 1594 р. церковні дзвони не звали до богослужіння, а нижнівські господарі ще з досвітку не готувалися вести збіжжя на базар – усі, хто був, – і великі, і малі, прихопивши з собою харчі, поспішали до замку, подалі від гори Стражниці, яка зловіщо палала у сторожових вогнях, сповіщаючи людей у Нижневі та інших селах, що по Дністру йдуть у край татарсько-турецькі орди. Рипіли важкі засуви, лаштувались при бійницях оборонці та й нижнівці – хто що міг прихопити в руки, аби боронитись від ненависного ворога. Усі чекали битви. Але турки на замок не йшли. Вони спершу спалили містечко, а вже потім, дочекавшись полудня, направились до замку. Кілька годин не вмовкали крики, зойки, стогін. Кров потоком лилася по скалистих горбах. Загинуло багато оборонців замку, упавши від турецьких стріл та шабель. Ще більше залишилось під згарищами стін і веж» [1; с. 4].

Щоправда, нападники дуже швидко заплатили за невинно пролиту кров. Як стверджує польський хроніст, повертаючись з побою, турецько-татарський загін потрапив у засідку, влаштовану ротмістром Я. Щуцьким, у лісі, поблизу села Антонівки, і був повністю розбитий [4; с. 3].

Після повернення зі схованок уцілілі нижнівці відбудували село. Був відбудований і замок, хоча щодо факту подальшого існування у Нижневі замку є суперечності [4; с. 3]. Якщо слідувати версії про його подальше існування, то ще один напад турецько-татарської навали знищив його 1620 року. Лише в 1693 році замок відбудували наново. Чи був і цей замок зруйнований чийсь нападом – невідомо, тим не менше до нашого часу він таки не дійшов [1; с. 4].

Нижнівський замок мав прямокутну форму. Укріплювався з трьох боків ровами, валами і дерев'яною загорожею або муром. З четвертого боку на краю стрімкого схилу гори вірогідно стояли будівлі з бійницями. Замчище всіяне каменем від будинків чи муру, що тут стояв [4; с. 3].

Насамкінець варто згадати, що теренах села в різний час існувало шість оборонних об'єктів: сторожова твердиня, укріплений монастир, шляхетський верхній замок (про нього ця розповідь), шляхетський нижній замок, сторожова вежа на горі Стражниці і форт австрійської армії [4; с. 3].

Список використаних джерел та літератури:

1. Гранат С., Буджак М. Замок над Дністром // Дністровська зірка. – 1990. – № 129-130 (6289). – С. 4.
2. Нижнів // Історія міст і сіл Української РСР. Івано-Франківська обл. – К., 1971. – С. 579–580.
3. Стародавні замки і укріплення Івано-Франківської області на берегах Дністра // <http://www.history.iv-fr.net/article.php?id=826&action=print>
4. Зеновій Федунків. Оборонні укріплення села Нижнева // Краєзнавець Прикарпаття. – 2010. – № 16. – С. 3-6.
5. Czolowski A. Bitwa pod Obertynom 1531. – Lwow, 1890. – 47 s.